

יש מי שמטפל בהם

כלא 'גבעון' שימש בשנה האחרונה כמקום שהייתם של ילדים ונערים, פליטים ממדינות אפריקה, שאינם עבריינים וגם לא צפויים לגירוש ■ באוגוסט שב"ס פתח את מתקן מת"ן, המותאם במיוחד עבורם

מתקן חדש, המיועד להחזקת הילדים: מת"ן - מרכז נתינה לנוער (ראה מסגרת). ב'גבעון' שהו 90 ילדים (בהם גם שש נערות, השוהות בנפרד מהנערים), רובם בני 13-17. הילדים הם פליטים מאזור דרפור. רבים מהם עברו במהלך מסעם לארץ, דרך מצרים, התעללות קשה. הם מגיעים לישראל פצועים ומצולקים, רעבים וחסרי כל. בישראל הם מקוויים לעבוד ולהרוויח כסף, אותו ישלחו למשפחתם שנשארה מאחור. בגלל היותם פליטים, הנערים, כאמור, אינם צפויים לגירוש. יחד עם זאת, אין בעבורם בארץ פתרון אמיתי. מאז החלו לחדור לישראל דרך גבול מצרים, לפני כחמש שנים, לא נעשה הרבה על מנת לקלוט אותם. כך, ובאין להם כתובת אחרת, נשארים הילדים מאחורי סודג ובריח.

קיטנת קיץ בכלא

שירות בתי הסוהר עושה הכול על מנת להיטיב אתם. בתנאים בלתי אפשריים חוגגים להם הסוהרים ימי הולדת, מביאים להם בגדים ומשחקים, עורכים להם קייטנה בקיץ ומלמדים אותם עברית. שב"ס נשאר הכתובת היחידה לאלה שאישי אינו רוצה. "בשביל הילדים האלה אנחנו הכול", מדגיש

גנ"מ אבידר גואל

מאת: נעמה תלם

"אתם לא צריכים לדאוג", מדגיש מישר שמעון סויסה, מפקד אגף הקטינים בכלא 'גבעון', את הילדים שכלואים אצלו באגף. סויסה בעצמו הוא אב לנוער בן 14. באגף שלו כלואים ילדים שאינם עבריינים ושמעולם לא הועמדו לדין. אלה פליטים ממדינות אפריקה, שלא עברו על החוק וגם לא צפויים לגירוש. "אני רוצה להקל עליהם", הוא מסביר, "שלא ידאגו יותר מדי. לכן אני אומר להם: 'את הצרות תשאירו לי. בגלל זה יש לי שיער לבן... אתם ילדים, זה לא מתפקידכם לדאוג'. אני לא יכול להבטיח להם עתיד טוב או חיים טובים, אבל אני כן יכול להציע להם עזרה. אני יודע שבעבורם אני כמו אבא. לכן שלי יש מי שידאג, ואילו להם - אין. אנחנו, שירות בתי הסוהר, התחליף הזמני לאמא ולאבא שלהם, שאינם".

לפני כשנה, ביולי 2009, החליטה מדינת ישראל להעביר את האחריות על ילדי הפליטים שחוצים את הגבול מסיני לישראל, לידי שב"ס. הקטינים ששהו עד אז במתקן מיכ"ל בחדרה, הועברו לכלא 'גבעון'. במחצית חודש אוגוסט זה פתח שב"ס

חדש בשב"ס - מרכז נתינה לנוער

ב־15 באוגוסט פתח שירות בתי הסוהר את שעריו של מת"ן - מרכז נתינה לנוער. שב"ס השקיע כארבעה מיליון שקלים בבניית המתקן הזה, שנועד להחליף את 'גבעון' ולהקל על הילדים הפליטים מסודן ומאריטריאה.

"מת"ן הוא מתקן לנערים זרים שמגיעים לכאן ללא ליווי", מסבירה גנ"מ רונית זר, המשמשת כ'מתכללת' המתקן. "ההתייחסות אל הנערים היא לא כמו לאסירים. התפיסה היא שונה לגמרי - תפיסה של ניהול פנימייה ולא בית סוהר. גם בשב"ס היו צריכים לעכל את העובדה שמדובר במתקן מסוג אחר. לאורך כל שלבי החשיבה, התכנון והביצוע, הייתי צריכה לדאוג שהדברים יתנהלו לפי הקו המנחה של מקום, האמור להחזיק קטינים שאינם אסירים".

מה משמעות הדבר בפועל?

"המשמעות היא שתורת ההפעלה של המקום החדש לוקחת בחשבון אלמנטים של עשייה מסוג אחר - עשייה חינוכית, טיפולית. הנערים הזרים מוחזקים אמנם במשמורת, אבל זו משמורת שונה. אנחנו נדרשים לטפל בהם בצורה הולמת, אשר תכוון אותם לחיים במסגרות אליהן הם אמורים להגיע".

ההערכה של מתכנני מת"ן היא, כי כל נער ישהה במתקן כחודשיים. עד עתה, בפועל, שהו הנערים ב'גבעון', במרבית המקרים - זמן ארוך יותר. בסך הכול, המתקן יכול לאכלס כ-90 נערים בגיל 12-18. "אנחנו לא קוראים לנערים אסירים או עצורים, אלא 'דיירים', מסבירה זר. "לפי תפיסת העולם שלנו,

הנערים יקחו חלק בניהול ובתחזוקת המקום, בדיוק כמו בפנימייה".

עם הנערים מתוכנן לעבוד צוות רב-מקצועי מתוך שב"ס וגורמים חיצוניים מלווים. "כיוון שאנחנו רוצים שרוב הנערים יצאו מכאן למסגרות חינוכיות", ממשיכה זר, "אנחנו מנסים להקנות להם הבנה בסיסית של השפה, בדומה לאולפן בסיסי לעברית".

בנוסף לכיתת האולפן, יקבלו הנערים במת"ן כלים בסיסיים הנוגעים להיגיינה, מזון, בריאות וכישורי חיים. במת"ן יהיו גם כיתת מחשב, עמדות אינטרנט ופעילות בלתי פורמלית של חוגים. "שב"ס הוא ארגון ערכי והומני", מדגישה זר. "נושא הנערים הפליטים הוא לא משהו שאנחנו מתעסקים בו בדרך כלל. עם זאת, אנחנו נטפל גם בתחום הזה בצורה המקצועית ביותר האפשרית. דווקא משום שמדובר במשהו שונה, יוצא דופן - אנחנו רואים בכך אתגר".

סויה. לו עצמו יש ניסיון רב בעבודה עם נוער. שנים ארוכות עבד עם נוער חוסה במוסד 'מצפה ים'. "אנחנו בשבילם משפחה. אנחנו בשבילם המטפלים, המורים, ההורים, האחים הגדולים והבית. אין להם משהו אחר, לא פיזית ולא נפשית. אני יכול להעיד שזה קשה גם לנו, אנשי הסגל. אתה חי את החיים שלהם, הראש מלא בכעיות שלהם. הרבה מהם נושאים טראומות, חוו בדרך דברים קשים, מסע של תלאות וסיוטים, המשפחה שלהם התפרקה. שב"ס הוא הארגון היחיד הלוקח עליהם אחריות, כל השאר מתחמקים. אני זה שצריך לטפל בהם פה ולנסות למצוא דרך, איך בכל זאת יהיה בסדר".

אבידר גואל, מפקד כלא 'גבעון', מוסיף: "האחריות במקרה של הילדים האלה היא מעל ומעבר, וכך גם התסכול שלנו, משום שאנחנו לא מצליחים לקדם את נושא ההשמה שלהם מול הגופים הרלוונטיים במדינה. יכולת ההשפעה שלנו קטנה, אבל האחריות גדולה. עדיין, אנחנו משתדלים לעשות כמיטב יכולתנו. הילדים האלה, בכל מקרה, צריכים להיות חופשיים, לא סגורים בכלא".

מנטליות אחרת

אגף 6 בכלא 'גבעון'. כך נראים חיהם של עשרות נערים, שהמזל לא האיר להם פנים. אלה הילדים שנולדו בצד הלא-נכון של העולם והגיעו, על לא עוול בכפם, לכלא. קוראים להם 'הקטינים הבלתי-מלווים'. סיור במקום מגלה כתובות של 'איי לאב אריטריאה' וציוורים של יונה עם עלה של זית על הקירות. בחצר הטילים, משטח בטון מקורה וצפוף, חם. שתי קבוצות של נערים מאכלסות את אגף 6 - אלה ילדי סודן ואריטריאה, 'הפליטים' שלא צפויים לגירוש. 'האחרים', לעומתם, הם נערים מחוף השנהב, מקניה, אתיופיה ומצרים. הפליטים כמהים להשתחרר מהכלא ולצאת לעבוד. הם נוהגים לזייף את גילם ולטעון שהם מבוגרים יותר. 'האחרים' יודעים שהם צפויים לגירוש. הם גורסים שהם צעירים מכפי גילם, כדי להישאר בכלא ולהיגנות מחסות שב"ס ומדינת ישראל. כל הילדים נתפסו כאשר ניסו לעבור את הגבול. הם מועברים למתקן 'סהרונים', סמוך ל'קציעות', ומשם, על בסיס מקום פנוי ב'גבעון' - לכלא. "בתחילה, חלקם הגיעו אפילו ללא הדגלים של היגיינה אישית", מתארת רב-כלאי שרון גוטמן-טפר, קצינת החינוך בבית הסוהר. "לימדנו אותם לצחצה שיניים. היתה אצלם תופעה שלא הכרנו - הם התרגלו לישון יחד. תחילה חשבנו שמדובר באלמנט מיני, עד שהבנו שהם פשוט מחפשים חום. או שהם היו ישנים על הרצפה. מעבר לזה, הם עסוקים באגירת מזון, משהו שלא נפטרו ממנו עד היום. לוקח להם הרבה זמן להיפתח, להשתחרר, להפסיק לפחד".

סויה, מפקד האגף: "גם כשהם כבר משתלבים, לכולם יש 'נפילות'. הם בוכים, מתרגזים. לפעמים צריך ממש 'לגרד אותם מהרצפה', בגלל שרע להם. מצד שני, קנינו להם ציוד ומשחקים והם שברו הכול. היום אין משחקים באגף, כי לא נשאר.

זה נורא. זה לא תמיד בגלל שהם מזלזלים, אלא משום שמדובר בבני נוער. משעמם להם, יש להם מנטליות אחרת. הם בודדים, הם לא אסירים, הם לא פליליים ובטח לא עבריינים. אני מראש מתייחס אליהם כאל נערים רגילים. אני גם נלחם להטמיע את הנקודה הזאת באנשי הצוות שלי. הם לא אלימים, הם ילדים לכל דבר. בדיוק כמו הבן שלי, רק המזל שלהם אחר."

שרון: "אני לפעמים כועסת על ההורים שלהם. היה לנו ילד בן עשר שבאופן יוצא־דופן, הוחלט להעבירו לאומנה (ההחלטות מתקבלות ב'בית דין למשמורת' בבית הכלא). אני לא יכולה לחשוב איך אמא של ילד כזה שולחת אותו למדבר, לבר, להגיע למדינה זרה, כדי לעבוד. מצד שני, אני לא יודעת מה עובר עליהם שם, אז אני לא שופטת."

חסות של משמורן

הילדים שוהים ב'גבעון' כארבעה חודשים בממוצע. יש להם מתורגמנית, בוסנה, שהם קוראים לה 'ממה'. צוות בית הסוהר המטפל בהם כולל את מפקד האגף, סויסה, את שרון, קצינת החינוך, עובד סוציאלי וצוות שמשטרלים שיהיה קבוע, ונוסף לכך יש גם שלוש מורות וסייעת אחת, מתנדבים מארגון בינ"ה (מרכז לימוד וחינוך

הדר. הדר, יהודי חרדי, הפך כבר ל'מוסד' בקהילה האריתריאית. קודם לעבודה ב'גבעון' הוא היה עובד סוציאלי ב'אילון'. הוא ממלא את התפקיד שאמור היה לעשות, על פי הנהלים, עובד סוציאלי מטעם משרד הרווחה. את ביקורי הבית שלו בבתי המשמורנים, בדרך כלל כוכים קטנים בדרום תל אביב, הוא עושה ברכבו הפרטי.

"מאחורי הילדים מסתתרים סיפורים קשים", מספר הדר. "אני אמנם יהודי דתי והם לא יהודים שמגיעים לארץ ישראל, אבל כעובד סוציאלי אני שם את דעתי האישית בצד. אי אפשר שלא לעזור להם. אני מנסה לעשות את הטוב ביותר בעבורם. אני זוכר כל נער כזה, שיוצא החוצה. אני זוכר את שמותיהם, את ריחות הבתים שלהם, מאיפה באו ולאן הם הולכים. הכול אני יודע. אם אפגוש אותם בעוד כמה שנים ברחוב - אזזה אותם ובוודאי אזכור את הסיפור שלהם, שנגע ללבי."

מעדיפים לעבוד

במקביל לטיפול בנערים בעת שהותם במסגרת שירות בתי הסוהר, הארגון אף עושה הכול כדי שהנערים ישתלבו במסגרת לימודית עם שחרורם מהכלא. אבל הלחץ מהבית והצורך לשלוח כסף למשפחה שנשארה מאחור, גורמים לכך שרבים

"גם כשהם כבר משתלבים, לכולם יש 'נפילות'. הם בוכים, מתרגזים. לפעמים צריך ממש 'לגרד אותם מהרצפה'"

מהנערים לא לומדים בסופו של דבר ונפליטים לשוק העבודה. כך, למשל, אחד הילדים, בן 14, ניסה להתאבד אחרי שאמו התרגזה שלא שלח כסף למשפחה באריתריאה. אותו נער הגיע לישראל אחרי שעבר עינויים קשים בדרך. בין השאר קברו אותו המצרים בחול והתעללו בו. "כדי לשלוח נער לישראל, המשפחה לווה 3,000 דולר", מספרת גוטמן־ספר. "זה חוב שהמשפחה צריכה להחזיר. הנער דיבר עם אמו בטלפון והיא אמרה לו 'אתה לא הבן שלי כי אתה לא שולח כסף. ירגו אותנו בגללך'. הוא נלחץ והתייאש, ואז ניסה לפגוע בעצמו."

היום אותו נער לומד בפנימייה. במקביל הוא עובד ומעביר כסף למשפחתו באריתריאה. בשני

מקרים אחרים, נער ונערה צעירים מאד הורשו להישלח למשמורן (קרוב משפחה מדדגה ראשונה) רק אחרי שנבנתה עבורם תוכנית לימודים אישית. זה היה 'תנאי לשחרור'. עדיין, יש ביניהם רבים שילדותם נגזלה מהם והם רק עובדים. "זה טרגי", מציין סויסה. "היה לנו נער בן 17, חכם בצורה יוצאת־דופן. אנחנו שחררנו אותו למשמורן בתל אביב. הנער הזה עובד בשטיפת כלים מבוקר עד לילה. הוא עובד בשתי מסעדות, שישה ימים בשבוע. זה נער שרוצה מאוד מאוד ללמוד, אבל אין לו זמן. הוא צריך להתקיים."

שרון: "הבאנו את הנער הזה לכלא, אחרי ששחרר, כדי שישביר לנערים שאין עבודה בחוץ, שכדאי ללכת ללמוד. קראנו לכאן גם לשני נערים שלומדים בפנימיית 'כדורי', לאותה מטרה. אז באמת, יותר ילדים הולכים לפנימיות, אבל עדיין הרוב רוצה לעבוד. אנחנו לא יכולים להכריח אותם ללמוד. הרבה ילדים שהשתחררו למשמורן והיו אמורים ללמוד ולעבוד, נודע לנו מבית הספר שהם לא פוקדים אותו כלל. רבים מהם גם לא מוצאים עבודה ופשוט מסתובבים ברחובות."

מה על משמורנים שהם לא מכירים, שאינם קרובי משפחה שלהם?

"היו שני נערים שזוג מקיבוץ קליה חשב לאמץ. הזוג הגיע לפה ולי זה קצת הזכיר סיפורים של בתי יתומים. הנערים לא רצו ללכת לקיבוץ. שוב, הם העדיפו לצאת לעבוד. אנחנו שכנענו אותם ובסוף, בגלל נהלים בעייתיים, ואחרי שכבר ענו בחיוב להצעה - הקיבוץ לא קיבל את הנערים אליו. בשבילם זה היה משבר נוראי. היום הם נמצאים בפנימייה ערבית. כל המקרה הזה עשה לי רע. הרי כבר הכנו אותם למשהו והנה, הם מקבלים משהו אחר? היה לי קשה כשהם הלכו, גם כי נקשרתי אליהם וגם מפני שהרגשתי שאכזבנו אותם."

"מה יהיה עליהם?"

מרגע שהנערים עוזבים את 'גבעון', אין לסגל בית הסוהר רשות ליצור איתם קשר. המעקב מתבצע באמצעות המתנדבים מתנועת 'הנוער העובד והלומד', נשות בינ"ה והמורה לעברית. כל נער שיוצא מן הכלא מקבל תמונות למזכרת, כרטיס ברכה וסוכריה, להמתיק מעט את הרגשתו. רבים מהם מגיעים ל'גבעון' נמוכי קומה וצנומים. אחרי ארבעה חודשים הם כבר חסונים, גבוהים ומלאי ביטחון. בבית הסוהר, אולי בפעם הראשונה בחייהם, הם לא נרדפים. יש להם אוכל והם רשאים לישון. בשער, בדרך החוצה, שרון טופחת לעוזבים בידידותיות על הכתף ולפעמים גם נותנת חיבוק. "קשה לי כשהם הולכים", היא מתוודה. "אני יודעת שהם לא צריכים להיות פה, אבל מצד שני, הם עוזבים אחרי חודשים שהשקענו בהם. זה לא קל."

גם מפקד האגף, סויסה, מלווה את צאתם של הנערים מהכלא בדאגה: "מה יהיה איתם? מי ידאג להם? אלה לא ילדים רגילים. הם לבר, בלי אבא ואמא. הם יוצאים לעולם הפתוח והם צריכים להסתדר. אני תמיד חושב, האם הם יצליחו?".